

XALQARO TOVARLAR OLDI-SOTDI SHARTNOMALARI

Jonuzoqov Shuhrat Quvandiqovich

JIDU xalqaro biznes xuquq fakulteti

Magistratura 1-kurs

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6881115>

Annotatsiya

Xalqaro tijorat shartnomalari-bu turli millatlarning ikki yoki undan ortiq tomonlari o'rtasidagi kelishuv. Birlashgan Millatlar Tashkilotining xalqaro tovarlarni sotish shartnomalari to'g'risidagi Konventsiyasining 1-moddasiga binoan (bundan keyin CISG) ya'ni Vena Konventsiyasi (1980), shartnoma tuzayotgan tomonlar ikki yoki undan ortiq turli mamlakatlardan kelganlarida shartnomalar "xalqaro" hisoblanadi. Shartnomalar Gaaga tamoyillarining 1-moddasida ta'riflanganidek, har bir tomon o'z kasbi yoki savdosini amalga oshirishda harakat qiladigan shartnomalar "tijoriy" deb belgilanadi. Xalqaro huquq va urf-odatlarni tartibga soluvchi turli davlatlar o'rtasidagi xalqaro biznes operatsiyalari odatda Xalqaro shartnomalar deb nomlanadi.

Xalqaro savdo shartnomasi keng tarqalgan tijorat shartnomasi bo'lib, ikki xil davlat o'rtasidagi savdo aloqalarini boshqaradi. Shartnomada bitimning taraflarining huquqlari, majburiyatlari va javobgarligi ta'kidlab o'tilgan. Tomonlar eksportchi / sotuvchi yoki importchi/xaridor bo'lishi mumkin. BMTning xalqaro mahsulotlarni sotish bo'yicha shartnomalar to'g'risidagi Konventsiyasi ya'ni Vena Konventsiyasi ushbu turdagi shartnomalar uchun keng qo'llaniladigan konvensiyadir. Yagona shartnoma huquqining boshqa ko'plab manbalari mavjud, masalan, mahsulotlarni xalqaro sotuv bo'yicha yagona qonun, Evropa shartnoma huquqining tamoyillari va Xalqaro tijorat shartnomalarining UNIDROIT tamoyillari (2010).

Kalit so'zlar: UNIDROIT tamoyillari, kontrakt, shartnoma, tashqi savdo bitimi, oldi-sotdi, yetkazib berish, savdo shartlari, CISG.

Xalqaro oldi-sotdi shartnomasida mahsulot miqdori va turi, yetkazib berish muddati, to'lov shartlari, narx, qonun boshqaruv organi, nizoni hal qilish kerak bo'lgan forum (agar mavjud bo'lsa) va nizolarni hal qilish usuli kabi tafsilotlar bo'lishi kerak. Xalqaro savdo shartnomasining ba'zi asosiy tafsilotlari/bandlari:

- Mahsulotlar tavsifi

Bu sotuv shartnomasidagi asosiy bandlardan biridir, chunki xaridor har doim sotuvchidan tovarlarning batafsil va aniqroq tavsifini afzal ko'radi va agar mahsulotlar xaridorni qondiradigan darajada aniq tavsiflanmagan bo'lsa, unda ushbu mahsulotlar xaridorning tijorat maqsadlarida qoniqarsiz bo'ladi.

- Yetkazib Berish Shartlari

Yetkazib berish vaqti va joyi imkon boricha aniq ko'rsatilishi zarur. Xalqaro savdo palatasi butun dunyoda keng qo'llaniladigan mos yozuvlar hamda nuqtalarni taqdim etadigan Inkoterms qoidalarini e'lon qildi. Ular faqatgina tomonlarning xohishiga ko'ra xalqaro savdo shartnomalariga qo'shilish uchun mavjud bo'lgan standartlashtirilgan qoidalardir. Interkom qoidalari har 10 yilda qayta ko'rib chiqiladi. U savdo shartnomalarini majburiyatlarni, xatarlarni va xarajatlarni belgilash orqali xabardor qiladi. Ushbu qoidalar 4 xil sinfga bo'linadi: Ex, Bepul, Narx va Yetkazib berish, ular asosida transport tartib-qoidalari va dengiz va ichki suv yo'llaridagi tashish qoidalari tasvirlangan. U asosan quyidagi qoidalarni xaridor va sotuvchi o'rtasida taqsimlaydi:

- o Transfer va tavakkalchilik nuqtasi.
- o Xalqaro transport va ma'muriy xarajatlar.
- o Bojxona, import bojlarini to'lash va sug'urta qoplamasini olish uchun javobgarlik.

- Narxi

Tomonlar narxni va shartnoma valyutasini xarf va raqamlarda ko'rsatib o'tishlari kerak. Bordiyu ikkala tomon ham ko'rsatilgan narx bo'yicha kelisha olmasa, narxni aniqlash usulini izohlab beradigan qoida ham kiritilishi shart. Ko'pincha mahsulotlar uchun olinadigan to'lovni, ya'ni sug'urta va og'irlik to'lovi kabi mahsulotga tegishli bo'lmagan xizmatlarni yetkazib beradigan har qanday sotuvchining narxini alohida belgilash maqsadga muvofiqdir.

- Mahsulotlarni tekshirish

Tomonlar inspeksiya to'g'risida kelishuvga ega bo'lishi kerak va yuklarni jo'natishdan oldin, yuklarni jo'natishdan oldin tekshirish kerak, shu bilan birga tomonlar tekshiruvni amalga oshiradigan joy va kompaniyani ko'rsatishlari kerak. Mahsulot har ikki tomondan ham tekshirilishi kerak - avval sotuvchi, keyin esa xaridor. Ba'zida tovarlarni tekshirish hukumat talablarining bir qismidir, shuning uchun shartnomani tuzishdan oldin har bir mamlakat hukumatining talablari hisobga olinadi.

- Sug'urta

Agar Incoterm qoidalari qo'llanilsa, tomonlar sug'urta qoplamasi uchun kim javobgarligini aniqlashlari kerak, ammo Incoterm doirasidan tashqarida. Odatda, tovarlar eksport paytida sug'urta qilinadi, keyin shartnomada qaysi tomon sug'urta xarajatlarini qoplashini ko'rsatish yaxshiroqdir.

- Fors-major

Odatda tomonlar xalqaro savdo shartnomasida fors-major holatlari yoki qiyinchiliklar to'g'risidagi bandni o'z ichiga oladi. Ushbu qoida tomonlarni o'z

nazorati ostida bo'lmagan yoki muqarrar bo'lgan yoki urush boshlanishi, pandemiya, zilzila va boshqalar kabi oldindan aytib bo'lmaydigan to'siqlar tufayli shartnomani bajarmaslikdan ozod qiladi.

- Hujjat

Tomonlar xalqaro oldi-sotdi shartnomalariga muhim hujjatlar ro'yxatini taqdim etishni talab qiladigan bandni kiritishlari kerak va ayniqsa eksportchilar eksport hujjatlarini boshqarishda ehtiyot bo'lishlari kerak. Ayniqsa, to'lov akkreditiv shaklida amalga oshirilganda.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining xalqaro mahsulotarni sotish shartnomalari to'g'risidagi Konventsiyasi (CISG). Ushbu Konventsiya Birlashgan Millatlar tashkilotining oltita rasmiy tilida 1980 yilda Venada bo'lib o'tgan xalqaro mahsulotarni sotish shartnomalari bo'yicha BMT konferentsiyasida yakunlandi va 1988 yilda dastlab o'n bitta ahdlashuvchi davlat bilan kuchga kirdi. CISG-bu BMTning xalqaro savdo huquqi bo'yicha komissiyasining loyihasi bo'lib, u ikkita xalqaro savdo konventsiyasini yaratdi - tovarlarni xalqaro sotish bo'yicha shartnomalarni shakllantirish bo'yicha yagona qonun va mahsulotarni xalqaro sotish bo'yicha yagona qonun bilan bog'liq Konventsiya. CISG tijorat huquqining keng sohasini xalqaro darajada birlashtirishga qaratilgan eng muvaffaqiyatli urinish bo'ldi. Ushbu Konventsiya xalqaro savdo shartnomasi tomonlarining huquqlari va majburiyatlarini tartibga soluvchi zamonaviy moddiy qoidalarni yaratish orqali xalqaro savdodagi to'siqlarni kamaytirishga qaratilgan. CISG xalqaro savdo shartnomalarini boshqaradi, agar quyidagi shartlardan biri bajarilsa:

- o Ahdlashuvchi davlatning amaldagi qonunchiligi xalqaro xususiy huquq, yoki
- o Ikkala tomon ham Ahdlashuvchi davlatlarda joylashgan.
- o Bu ahdlashuvchi davlatlarga har qanday CISG qoidalarini buzish yoki CISG ning turli xil qonunlar foydasiga qo'llanilishini istisno qilish uchun avtonomiya beradi.

CISG qoidalari bilan quyidagi masalalar hal qilinadi:

- o Amaliyotlarning roli va tomonlar tomonidan belgilanadigan xalqaro huquqdan foydalanish;
- o Tomonlarning shartnomasini batafsil talqin qilish;
- o Takliflarning qaytarilishi, xususiyatlari va davomiyligi;
- o Takliflarning samaradorligi va qabul qilishni o'zgartirishga urinishlarning ta'siri;
- o Xalqaro savdo shartnomasidagi ba'zi yangilanishlar yoki o'zgarishlar;

o Xaridorning etkazib berish, etkazib berilgan mahsulotarni tekshirish va har qanday da'vo qilingan muvofiqlik etishmasligi to'g'risida xabar berish majburiyatlari;

o Xaridorning sotuvchi tomonidan shartnomani buzganligi, shu jumladan etkazib berishni talab qilish, mos kelmaydigan mahsulotarni ta'mirlash yoki almashtirishni talab qilish, shartnomadan qochish, zararni undirish va nomuvofiq mahsulot narxini pasaytirish huquqlari;

o Xaridor tomonidan shartnomani buzganlik uchun sotuvchining choralari, shu jumladan xaridordan etkazib berishni va/yoki narxni to'lashni talab qilish, shartnomadan qochish va zararni undirish huquqlari; va boshqalar.

CISG uchun yaratilgan maxsus tribunallar yoki sudlar mavjud emas. Bu amaliy va uning xalqaro belgi va xilda saqlab qolish maqsadida Konventsiya bilan tartibga solinadi va bitimlar ustidan vakolatga ega milliy sudlar va arbitraj institutlari tomonidan talqin etiladi.

Xulosa

Xalqaro savdo bu davrda juda muhim ahamiyat kasb etdi, chunki ko'plab mamlakatlar bir-biridan tovar va xizmatlarni almashadilar. Xalqaro tijorat shartnomalari bilan bog'liq ko'plab konventsiyalar va shartnomalar mavjud, ayniqsa xalqaro savdo shartnomalari, ular xalqaro savdoda qo'llaniladi va shartnoma tomonlari uchun foydali deb hisoblanadi. Ushbu konventsiyalar xalqaro savdoda bir xillik va adolatlilikni saqlash orqali xalqaro huquqning yaxlitligini ta'minlashga yordam beradi. Tomonlar o'zaro roziligi bilan sotish uchun shartnoma tayyorlash paytida ba'zi bandlarni hisobga olishi kerak. Ushbu maqolada ushbu bandlarning zarurligi va eng munosib va taniqli Konvensiya - CISGning qisqacha kiritilishi muhokama qilindi.

"Xalqaro savdo erkin emas, adolatli bo'lishi kerak."

Foydalanilgan adabiyotlar:

- https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ccisg/ccisg_e.pdf
- https://www.globalnegotiator.com/blog_en/international-sales-of-goods-contract-exemple/
- https://www.nyulawglobal.org/globalex/International_commercial_contracts.html
- Goretov I. N. (2009). Mintaqaviy Klaster rivojlanishida ixtisoslashuvning roli / / gumanitar va tabiiy fanlarning dolzarb muammolari, № 5, 105-108 betlar.
- Evstigneeva L. va Evstigneev R. (2006). Mintaqaviy siyosatning makroiqtisodiy jihatlari / / iqtisodiy siyosat, № 4, dekabr.